

“BOBURNOMA” ASARIDA QO‘LLANGAN HARBIY TERMINLAR

S.Abdikunduzova

FDU, o‘qituvchi

Jahon tilshunosligida soha terminologiyasida kasbga oid til birliklari tushunchasi bilan bog‘liq leksik-semantik xususiyatlarni aniqlashga qaratilgan bir qator muammolar ilmiy tadqiqot obyekti bo‘lib kelmoqda. Bugungi kunga kelib, kasbiy soha tilini o‘rganish yangi bosqichga ko‘tarildi.

Biroq, kasbiy sohaga oid til birliklarini mavzu bo‘yicha yoki boshqa kichik guruhlar asosida tasniflash tamoyillarini hamda ularga xos alohida tizimlararo munosabat turlarini aniqlash, shuningdek, ushbu til birliklarining o‘ziga xos funktsional xususiyatlarini belgilashga doir masalalar hanuz o‘z yechimini kutmoqda[1]. Shu nuqtai nazardan, ushbu sohada mustaqillikning dastlabki kunlaridanoq O‘zbekiston tilshunoslari zimmasiga kasbga oid til birliklarini o‘rganish va soha atamalarini tizimlashtirish, shuningdek, maxsus soha lug‘atlarini tuzish bo‘yicha bir qator vazifalar yuklatildi. H.Dadaboyevning “Eski o‘zbek tilidagi harbiy leksika” deb nomlangan ilmiy ishida harbiy istilohlar tizimi ilk bor semantik-funksional, tarixiy-etimologik va struktur-grammatik nuqtayi nazardan tahlil qilingan bo‘lib, o‘zbek tilshunosligida hamda turkologiyada harbiy soha terminologiyasini o‘rganish uchun katta zamin yaratdi. H.Dadaboyev hamda H.Yodgorov hammuallifligidagi “O‘zbek harbiy terminologiyasi” nomli o‘quv qo‘llanmasida o‘zbek harbiy terminologiyasining sulolaviy shakllanishi va taraqqiyot bosqichlari, xususan, Ko‘k turk hoqonligi, Qoraxoniylar, Xorazmshohlar, Temuriylar, Shayboniylar, O‘rta Osiyo xonliklari, chorizm, sobiq sho‘rolar va mustaqillik davri o‘zbek tili harbiy terminologiyasining shakllanishida boshqa tillarning salmoqli o‘rni, istiqlol yillari o‘zbek harbiy terminologiyasida yuz bergan jarayonlar haqida ma‘lumot beriladi[2].

Bizning ona zaminimizda milliy davlatchilik 3 ming yillik boy tarixga ega sanalsa, o‘sha davrlarda jamiyatning turli sohaları kabi harbiy sohasi san‘at darajasida rivojlanish bosqichini bosib o‘tdi, bu jarayonda milliy tilning o‘rni beqiyos sanaladi.

Bilamizki, bizning tariximiz uzoq o‘tmishga ega. Xususan, Zahiriddin Muhammad Boburning “Boburnoma” asarida qo‘llangan harbiy terminlar ham tilimiz qanachalik boy va betakror ekanligini ko‘rsatadi.

Quyida Fathiddin Ishoqovning “Boburnoma” uchun qisqacha izohli lug‘at” asaridan olingan harbiy terminlarni ko‘rishimiz mumkin:

Adavot – asbob va qurollar; “Bixar tarafidin Mustafo olot va adavotini mukammal va muhayyo qilib, urushg‘a mashg‘ul bo‘lg‘ay”.

Alamdor – bayroqdor; “Bxira va Xushob o‘lturushluq bulujlarg‘a Haydar alamdorni yiborilib edi”.

A‘do – dushmanlar(birligi - aduv); “Kun tush bo‘la a‘do mag‘lub va maqhur va ahibbo mubtahij va masrur bo‘ldilar”.

Bargustvondor – harbiy kishilar; “...bir navbat bir laku yigirma ming bargustvondor bila Hindustonga cherik tortibdur”.

Baldayi mahfuza – himoya qilingan shahar.

Bobur va boburiylar davrida harbiy faoliyat, jang usullarining xos shakllari amal qilgan. Bu, o‘z navbatida, muayyan harbiy atamalar tizimini shakllantirgan: cherig, lashkar (qo‘shin), xossa tobi(asosiyqism), bo‘y(shaxsiy gvardiya, to‘lg‘ama (otliqaskarlar), tura (odam bo‘yiga barobar keladigan qalqon), otg‘uvchi (o‘qchi), sipoh (askar), mo‘g‘ulcha navkar (askar),arg‘amchi (qoramol terisidantayyorlangan arqon), yayog‘ (piyoda). Mualliflarning ta‘kidlashicha, Zahiriddin Muhammad Boburning son jihatdan katta bo‘lmagan cherigida o‘t sochuvchi tufak//tufang, miltiq bilan qurollangan tufangandoz, miltiqchi va miltiq otquvchi deb ataladigan askarlar ham xizmat qilgan. Boburning Hindiston hukmdori Ibrohim sulton bilan 1526-yili Panipatda kechgan jangida tufangandozlarga odam bo‘yibarobar tura hamda arqonlar bilan bir-biriga bog‘langan 700 ta arava ortida joylashib, dushmani va uning jangovarfillarini o‘qqa tutishdek muhim taktik vazifa yuklatilgan. Tufangandozlar shayboniylar va uch xonlik qo‘shinida ham faoliyat yuritgan.

Ushbu maqolaning dolzarbligi shundaki, maxsus terminlar til lug‘atining eng

jadal rivojlanayotgan qismi bo‘lib, zamonaviy jamiyatda juda muhim rol o‘ynaydi, bu “axborot” sifatida tavsiflanadi, shuningdek ilmiy asosga ega, fan, texnika, ishlab chiqarish va boshqa faoliyatning turli sohalariga ixtisoslashgan tadqiqot va olinganbilimlarda namoyon bo‘ladi. Har bir maxsus bilim yoki faoliyat sohasi o‘zining lingvistik apparatini rivojlantiradi, bu tushunchalarni nomlash va ularni tushunish, muloqot jarayonida ko‘rsatish maqsadlariga xizmat qiladi [4].

Ma‘lumotlardan ko‘rinib turibdiki, o‘zbek harbiy terminlar tizimining shakllanishi ko‘hna tarixga borib taqaladi. Bunda, birinchidan, o‘zbek tilida qadimdan mavjud bo‘lgan terminlarning keyingi davrlarda qo‘llanishda davometgani, ikkinchidan, yangi terminlarning yuzaga kelish jarayonlarini hisobga olish maqsadga muvofiq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Меретова Ш. Ҳамидулла Дадабоевнинг ўзбек тилшунослигида тутган ўрни. – Тошкент, 2018. – 20 Б.
2. Дадабоев Ҳ., Ёдгоров Ҳ. Ўзбек ҳарбий терминологияси. Вазирлар Маҳкамасининг давлат тилини ривожлантириш департаменти. – Тошкент: Саҳҳоф, 2021. – 216 Б.
3. Ishoqov F., “Boburnoma” uchun qisqacha izohli lug‘at. – “Andijon nashriyot-matbaa” OAJ, 2008.
4. Исаев Р.Р. Структурный лингвокультурологический аспекты формирования отраслевой терминосистемы (на материалы военно-технической терминологии современного персидского языка) -М.: 2013. дисс. канд. фил.

наук - с. 23.

5. <http://mv-vatanparvar.uz/7556/>